
Laca

Tijdingen

Driemaandelijks tijdschrift van LACA.
Geschied- en Heemkundige Kring van Laken

Jaargang 8 - Nummer 2 - december 1996

Laken

Wapen van de Koninklijke
Residentie Laken
Koninklijk Besluit van 20 april 1857

Verantwoordelijke uitgever:
Leon Candau, Rode Kruislaan, 15, 1020 Brussel, tel. 02/268.69.58
Afgiftekantoor : 1020 Brussel 2

→ TEN GELEIDE ←

1. - BESCHERMDE MONUMENTEN IN LAKEN

Het weekblad "*Deze Week in Brussel*" bracht op 16 oktober 1996 verheugend nieuws op pagina 5. Tot hiertoe werden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest reeds zeven spoorwegstations als beschermd monument erkend. De dienst Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest deelde ons de namen mede : **SCHAARBEEK, BRUSSEL-LEOPOLDSWIJK, JETTE, UKKEL-STALLE, WATERMAAL, BRUSSEL-CENTRAAL, BRUSSEL-CONGRES.**

Vanaf aanvang oktober 1996 mogen drie in onbruik geraakte gebouwen aan deze lijst toegevoegd worden. Hogergenoemde dienst wist ons nog te vertellen dat het Koninklijk Besluit dat de bescherming van onderstaande stations moet bevestigen nog niet in het Staatsblad verschenen is :

- het station van **SINT-JOOST-TEN-NODE**, opgericht in 1885
- het station van **LAKEN**, opgericht in 1880
- het station van het **KONINKLIJK DOMEIN**, opgericht omstreeks 1895 in opdracht van koning Leopold II.

Een en ander werd reeds over het Lakense station gepubliceerd in LACA Tijdingen door mevrouw H. Verstraete. Zie jaargang 6, nummer 2, december 1994, p. 8 -11, "*Het Station van Laken in de LACA-kalender*".

Een ander actief lid van LACA, G. Vanden Bussche, wijdde eveneens aandacht aan dit gebouw in zijn studie "*A propos de Laeken*", en voegde er prachtige kleurenfoto's van de voorgevel aan toe (beschikbaar in onze Laca bibliotheek). Zie ook "*Omtrent het O.-L.-Vrouwvoorplein*" door M. Celis en J. Vandenbreeden p. 10.

Het station van het Koninklijk Domein was echter nooit toegankelijk voor het publiek. Koning Leopold II, die niet alleen grootse plannen koesterde voor Laken, Brussel, Spa en Oostende, wilde zijn buitenlandse gasten op originele wijze in de hoofdstad ontvangen en voorzag een spoorweghalte binnen de perimeter van zijn kasteel op de lijn Brussel-Dendermonde.

Het gebouwtje raakte tamelijk vlug in onbruik na het overlijden van Leopold II. Het werd echter onderhouden tot op vandaag.

Als Lakense heemkundigen kunnen we maar verblijd reageren op de beslissing die de Hoofdstedelijke verantwoordelijken genomen hebben ten aanzien van het patrimoniumbehoud !

2. - CAMPAGNE VOOR HET BEHOUD EN DE BESTEMMING VAN DE SITE THURN EN TASSIS

Met grote belangstelling heeft LACA kennis genomen van het grootscheepse initiatief dat op touw werd gezet door het Centrum voor de sociale en industriële geschiedenis van het Brusselse Gewest, beter gekend onder de naam "*De Bronsfabriek*" of "*La Fonderie*", om de site Thurn en Tassis te bewaren en te herwaarderen.

Het geheel heeft een oppervlakte van 25 ha, eertijds verspreid over het grondgebied van de gemeenten Laken en Sint-Jans-Molenbeek. In 1897 annexeerde de Stad Brussel de respectievelijke terreinen. Met het oog op de transformatie van het Kanaal van Willebroek en de uitbouw van de Brusselse Zeehaven zouden de in 1896 opgerichte Naamloze Vennootschap Zeekanaal en Haveninrichtingen van Brussel, alsook de Nationale Maatschappij van Belgische Spoorwegen een reeks gebouwen laten oprichten die vandaag, na negentig jaar, de verwondering opwekken van elkeen die begaan is met monumentenzorg. Hun omvang, hun architecturale kwaliteiten en de zorg die aan de decoratieve elementen besteed werden zijn merkwaardig te noemen. De toekomst van deze site is vandaag nog onzeker. Zij werd door een bevoegde internationale jury opgenomen in de lijst van de honderd meest bedreigde patrimoniea in de wereld en verspreid door het WORLD MONUMENT FUND.

Het behoud van het erfgoed en de herinnering aan het industriële verleden van Brussel, de zorg voor de herwaardering van de omliggende kwartieren, het versterken van het imago van Brussel in het buitenland zijn drie uitgangsprincipes voor ernstig denkwerk met betrekking tot de toekomst van de Thurn en Tassis-site. Uit dit denkwerk moeten dan de beste oplossingen voortkomen waarin deze principes op harmonische wijze geïntegreerd zijn. Zij zullen aan de overheid ter overweging voorgelegd worden.

Als reactie tegen het zogenaamde "*Musiccity-project*", dat via de media al vaak in de publieke belangstelling stond, kwam reeds in 1993, onder impuls van de heer G. Vanderhulst, directeur van de Bronsfabriek, de werkgroep "*Thurn en Tassis 21*" tot stand. In 1995 werd door deze werkgroep een uitvoerige onderzoeksanalyse gepubliceerd, in 1996 aangevuld met een tweede synthese. In deze laatste studie wordt gewag gemaakt van het "*charter Thurn en Tassis*", waarbij de ondertekenaars hun belangstelling voor deze site betuigen, alsook hun bezorgdheid met het oog op de herbestemming ervan. Er wordt ook informatie gegeven over de opstarting van een fonds dat belast is met het bedenken van een methodologie die de kwaliteit van de herwaardering van het project de beste waarborgen moet bieden. Tenslotte wordt als bijlage een scenario voor de herwaardering van de site toegevoegd. Intussen is de werkgroep gestart met een publieke informatiecampagne onder de vorm van een reeks conferenties.

LACA steunt tenvolle deze actie die niet alleen de redding beoogt van waardevolle gebouwen, gelegen op een buitengewone plek, maar tevens alle krachten wil bundelen voor de herontwikkeling van de economie, de culturele en urbanistische toekomst van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

De Geschied- en Heemkundige Kring zal met aandacht de evolutie blijven volgen van dit hoogwaardige project en onze leden ervan op de hoogte houden.

Belangstellenden kunnen op aanvraag de dossiers "*Thurn en Tassis 21*" 95 en 96 bekomen bij de Bronsfabriek op volgend adres : Ransfortstraat 27 - 1080 Brussel. (Het dossier 96 (FONDS) is in het Nederlands verkrijgbaar.)

3. - DE LIBERTIJNSE ROOS - EEN ORIGINEEL PROJECT

De Libertijnse Roos is een Nederlandstalige socio-culturele vereniging onder de Brusselse koepel van "*CSC - Contrasten*" die, net zoals LACA, aangesloten is bij het plaatselijke gemeenschapscentrum Nekkersdal. Aangezien onze Geschied- en Heemkundige Kring zich bewust neutraal opstelt tegenover elke politieke, religieuze en ideologische gedachtenstroming, wordt in deze geest hiernavolgend melding gemaakt van een origineel project dat deze vereniging tegen einde 1997 hoopt te kunnen verwezenlijken en waaraan eventueel sommige LACA-leden vrijblijvend kunnen deelnemen.

De initiatiefnemers wensen een boek uit te geven, samengesteld uit een aantal brieven, geschreven door bekende en ook niet bekende Lakenaars of ex-Lakenaars. De stellers richten hun brieven aan koning Albert II. Vandaar ook de titel van het boek : "*De buren van de Koning - Lakenaars schrijven Albert*". Deze brieven dienen opgevat te worden als getuigenissen, verhalen of persoonlijke ervaringen rond het dagelijkse leven in Laken. De Nederlandstalige auteurs Eric de Kuyper en Frank De Crits leveren eveneens een bijdrage en verzorgen de coördinatie van het geheel. De schrijvers zijn zelf verantwoordelijk voor de inhoud van hun brieven doch de initiatiefnemers trekken als krijtlijnen : niet racistisch, liefde voor stad en wijk, kortom een opbouwende visie.

De uitgave van het boek zal gepaard gaan met enkele randactiviteiten zoals : een toneelopvoering, een fototentoonstelling, een wandelparcours, en uiteraard een verbroederingsfeest voor de inzenders, de medewerkers en sympathisanten.

Mogelijke brieveschrijvers nemen best contact op voor bijkomende informatie met volgende personen :

Peter Bevin : 02/479.93.17 of Eric Theunis : 02/479.24.57.

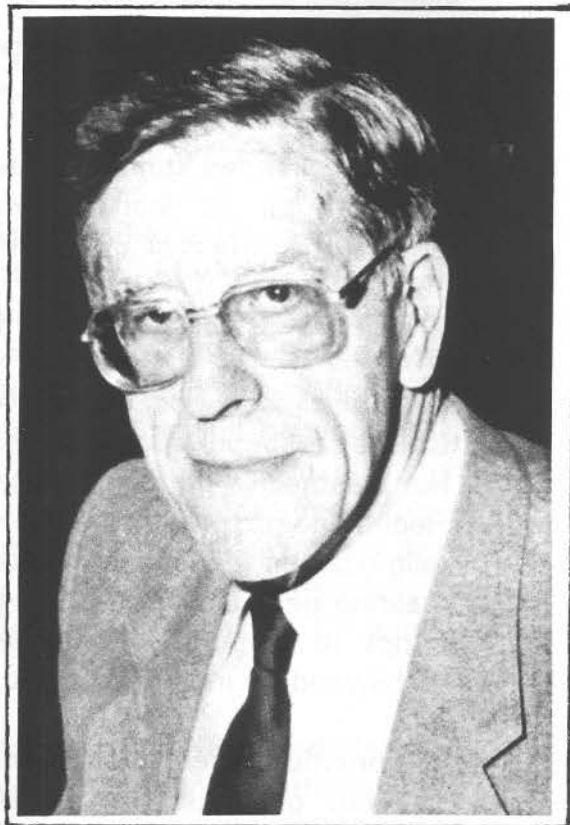
L. Candau
Voorzitter

IN MEMORIAM

JOZEF COOLSAET

Op dinsdag 26 november 1996 werd Jozef Coolsaet begraven. Hij bereikte de leeftijd van 73 jaar. Vele vrienden en kennissen woonden de begrafenis bij in de Onze-Lieve-Vrouw van Lourdeskerk in Jette, waaronder heel wat prominenten uit de wereld van radio en televisie. Niet te verwonderen want Jozef was tijdens zijn beroepsleven verbonden aan de BRTN waar hij verscheidene redactionele functies uitoefende. Hij verliet tenslotte in 1989 deze instelling als directeur van de wereldomroep, nu Radio Vlaanderen Internationaal. Nadat hij op pensioen ging was hij journalistiek medewerker bij het maandblad "Onze Tijd", een tijdschrift dat het welzijn van senioren behartigt.

LACA was vertegenwoordigd door de voorzitter van de Geschied- en Heemkundige Kring. Met reden, want toen Jozef zich een tijdje geleden in Laken kwam vestigen, Kroonveldstraat 45, trad hij als werkend lid toe tot de vereniging.

Een artikel van zijn hand verscheen in LACA Tijdingen (zie jaargang 7, nummer 3, p. 27/28). Hij werkte reeds aan een volgende uitgebreide reportage. Tijdens de korte tijd dat hij in ons gezelschap verkeerde, leerden wij hem kennen als een bijzonder innemend man, met een uitgesproken zin voor nauwkeurigheid. Wij buigen ootmoedig het hoofd voor de speling van het lot. Jozef had zonder twijfel een stempel kunnen drukken op onze verdere werking. Moge een welgemeende LACA-groet hem op zijn nieuwe reis vergezellen.

Aan zijn lieve weduwe en alle familieleden biedt het bestuur van LACA, in naam van zijn leden, de innigste gevoelens van medeleven aan in het verlies dat hen diep getroffen heeft.

JEANNE DE KELVER

Bij het ter perse gaan vernamen wij het schielijk overlijden van Mevrouw Jeanne De Deckere - De Kolver, onze goede correctrice die zich amper een jaar geleden bij onze werking aansloot. Aan haar echtgenoot, de heer De Deckere, haar kinderen en familie bieden de leden van de stuurgroep van LACA hun innige gevoelens van medeleven aan in het droevig verlies dat hen zo onverhoeds heeft getroffen.

De Redactie

TWEE BROERS MET KUNSTWERKEN IN LAKEN :
Emile (kunstschilder) en Jérôme (architect) VERMEERSCH

Tijdens een studie van de kunstwerken die het derde (en laatste) gemeentehuis van Laken versieren, werden twee kunstenaars ontdekt die sporen in deze gemeente hebben nagelaten :

- De kunstschilder Emile Vermeersch en zijn broer
- De architect Jérôme Vermeersch.

Beiden hebben bindingen met Laken : Emile heeft werk in het gemeentehuis van Laken. Hij heeft er gewoond in een huis dat getekend was door zijn broer Jérôme, die nog een ander prachtig herenhuis ontwierp in Laken.

Navolgend worden biografische schetsen van deze kunstenaars gegeven.

Emile Louis Alphonse Vermeersch, de kunstschilder.

Hij werd geboren in Brugge op 30 december 1880 en hij is overleden in Schaarbeek op 29 april 1954.

Hij is de schilder van vier panelen "*De vier leeftijden*" (olie op doek) in de wandelzaal van de eerste verdieping van het gemeentehuis van Laken.

Hij volgde lessen aan de Academie voor Schone Kunsten in Brugge van 1896 tot 1901 (tijdens deze periode volgde Constant Permeke ook lessen in deze academie).

Na zijn huwelijk in Sint-Gillis op 16 augustus 1905 (met Marie Françoise Roosenbergh) kwam hij uit deze gemeente op 17 augustus 1912 naar Laken wonen, in het prachtige huis met het (huidige) nummer 36 (voorheen 34) aan de Duikerstraat (*La Sirène*).

Na een korte afwezigheid in het begin van de eerste wereldoorlog (hij week uit naar 's Gravenhage) kwam hij terug naar zijn woning tot hij in 1924 naar Schaarbeek verhuisde. Een ver familielid vertelde dat van hem gezegd werd dat "*il tirait le diable par la queue*" (het financieel moeilijk had). Het was vermoedelijk daarom dat hij eenvoudiger ging wonen in Schaarbeek (Ernest Renanstraat, later - laan, nummer 27).

Emile Vermeersch kreeg een eervolle vermelding bij het toekennen van de Prijs van Rome in 1910. Hij nam deel aan meerdere tentoonstellingen van de "*Cercle d'Art de Laeken/Kunstkring van Laeken*" na de "*fusie*" van Laken met Brussel : "*Cercle d'Art de Bruxelles, 2e District*" maar dan eentalig Frans (1).

Uit de catalogus van het 2e Kerstsalon, gehouden in 1913, blijkt dat Vermeersch werken tentoonstelde waarvan er drie door overheidsinstanties aangekocht werden.

- Zo het schilderij "*Het oordeel van Paris*", dat door de gemeente Schaarbeek werd aangekocht (het is nog in het bezit van deze gemeente).
- Ook het schilderij "*Tristan en Isolde*", dat door Laken werd aangekocht en aan Brussel werd overgedragen na de "fusie" in 1921 (2).
- En ook de aquarel "*Sint-Annakapel in Laken*", dat volgens een verslag van het gemeentebestuur aangekocht werd (3).

De laatste twee werken zijn thans echter onvindbaar.

In het Museum van de Stad Brussel (Broodhuis) zijn nog enkele werken van hem aanwezig :

- "*Marie Abts vervaardigt de eerste Belgische vlag in 1830*" (olie op doek).
- "*Portret van de weldoener graaf Louis Cavens*" (olie op doek).
- "*Portret van L. Crabbé*" (eerste vleugeladjutant van Maarschalk Ney)" (aquarel).

Ook beeldhouwwerk :

- "*Buste van de oud-strijder van 1830 Ph. De Moulin*" (brons)
- "*Buste van Jean-Philippe Laval*" (brons).

Ook het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis bezit werken van hem (meerdere werken zijn dezelfde als deze van het Museum van Brussel) :

- "*Pastorij van Bekkerzeel*" (aquarel).
- "*Marie Abts vervaardigt de eerste Belgische vlag*" (olie op doek).
- "*De drie laatste oud-strijders van 1830*" (olie op doek).
- (tweemaal) "*Portret van Jean-Philippe Laval, (laatste strijder van 1830)*" (olie op doek).
- "*Portret van Demetrius Buldger*" (olie op doek).

Ook beeldhouwwerk :

- "*Buste van de oud-strijder van 1830 Philippe Demoulin*" (brons).
- "*Buste van Jean-Philippe Laval*" (brons).

In het Prentenkabinet van de Koninklijke Bibliotheek van België worden twee tekeningen van Vermeersch bewaard : "*Voorhistorische prauw*" en het "*Kanaal van Willebroek*". Zij dienden als illustraties voor twee boeken over het kanaal (4).

Het stadsarchief van Brussel bezit een gravure van Vermeersch : "*Mevrouw Abts vervaardigde de eerste Belgische vlag in 1830*".

Emile Vermeersch wordt in geen enkel biografisch naslagwerk over kunstschilders vermeld.

Jérôme Alphonse Hector Vermeersch, de architect.

Hij werd geboren in Brugge op 7 april 1884 en hij overleed in Schaarbeek op 9 maart 1963

In de Lakense Duikerstraat (5) staan meestal gewone huizen en huisjes (aan een zijde staan sociale gebouwen van de Lakense Haard).

In 1912 werden in deze Duikerstraat twee opmerkelijke huizen gebouwd. Het zijn de panden "*La Salamandre*" en "*La Sirène*", die heden de nummers 34 en 36 dragen. Emile Vermeersch heeft gewoond in het huidige nummer 36 (*La Sirène*) (6).

Zij werden geciteerd in het tijdschrift "*La Maison Moderne*" (20e année - 1911; de plannen en tekeningen werden dus gepubliceerd vóór dat de panden opgericht waren). Ook werden zij opgenomen in de "*Urgentie-inventaris*" van het Sint-Lukasarchief (7).

Even werd gedacht dat de architect ervan de bekende J. Diongre was (8). Maar in werkelijkheid zijn de plannen van de hand van architect **Jérôme Vermeersch**, broer van schilder Emile. Hij volgde lessen aan de Academie voor Schone Kunsten in Brugge van 1901 tot 1905 (afdeling bouwkunde).

Hij woonde jarenlang naast zijn broer Emile in de Ernest Renanstraat (later - laan) nummers 25 en 29.

Een ander Lakens huis is eveneens van zijn hand : het prachtige dubbele herenhuis gelegen aan de de Smet de Naeyerlaan nummer 559. Het is gesigineerd en gedateerd : 1932.

Hij is ook de architect van het huis gelegen aan de Frédéric Pelletierstraat, nummer 111 (hoek van het Vergoteplantsoen). Een uil met gespreide vleugels (bas-reliëf) hangt aan de gevel - gedateerd 1930. Dat pand werd vermeld in "*Emulation*" (tijdschrift van de Société Centrale d'Architecture nummer 9 van september 1931).

Nog van zijn hand zijn in Schaarbeek :

- Het herenhuis aan de Eugène De Molderlaan nummer 90 (met mooie halfverheven gevelversieringen (gesigineerd).
- Het dubbele flatgebouw in Art Decostijl aan de zelfde laan, met het nummer 88.
- De flatgebouwen aan de Paul Deschanellaan nummers 8 (om de hoek, met een enorme uil naast de voordeur), 10 (café) en 12. Het geheel is minder luxueus dan het vorige gebouw. Het is gesigineerd en gedateerd : 1928.

Hij heeft ook veel gewerkt in de "verwoeste gewesten" (streken door Wereldoorlog I geteisterd - voornamelijk in West-Vlaanderen). Zo in Roeselare (samen met collega Doom), waar hij vijftig woningen tekende voor de tuinwijk "Batavia" (omstreeks 1920) (9).

Tenslotte kan nog vermeld worden dat in het pand "La Sirène", na de verhuizing van Emile Vermeersch, een andere Lakense schilder gewoond heeft : F. Lepaffe, die de binnenversiering van het huis prachtig uitvoerde.

Joris DILLEN

Mijn dank wordt hier uitgedrukt aan de Heer René Demarcq (familie van Emile en Jérôme Vermeersch), Martine Vrebos van het Stadsmuseum van Brussel (Broodhuis), Jan Fraussen van de Stadsdienst van dezelfde stad, Yves Jacquain en Murielle Muret van de Commissie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Noten :

- (1) In de bibliotheek van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten in Brussel zijn enkele catalogi aanwezig van tentoonstellingen ingericht door deze kring (in 1912, 1913, 1925, 1926 en 1928). De eerste tentoonstelling werd in de school aan de Claessensstraat gehouden van 25 december 1912 tot 5 januari 1913. De kring werd volgens de catalogus van 1912 opgericht op 11 november 1911 en in het Frans "le 11 novembre 1912" (dit laatste jaartal is verkeerd).
- (2) Officieuze inventaris "des oeuvres d'arts 1921" - vermoedelijk opgesteld ter gelegenheid van de "fusie" - Stadsarchief van Brussel.
- (3) Rapport du Collège du Bourgmestre et des Echevins au Conseil Communal de Laeken, 1919, pag. 49.
- (4) Cavens, Louis (Comte) :
 - Le canal de Willebroeck, quelques pages d'histoire 1881-1906; Brussel, 1911.
 - Le canal de Willebroeck, justice !; Brussel, 1921.
- (5) De Duikerstraat dankt haar ontstaan aan de overwelving van de Molenbeek. Deze waterloop komt in het Laarbeekbos in Jette en loopt nu onder de Duysburg- en de Charles Ramaeckerstraat in de richting van het park van het kasteel van de koning om aldaar in een vijver te verdwijnen. Om overstromingen te vermijden werd in de buurt een duiker gebouwd die het overtollige water kon opvangen. Er kon (nog) niet achterhaald worden waar deze duiker gelegen is.

Zie ook LACA Tijdingen van maart 1993 over de vijver in de Prins Leopold "square" : "*Ruuze ouver ne vaiver*".

- (6) De nummering van de panden werd gewijzigd. "*La Sirène*" droeg ooit het nummer 34.
- (7) Sint-Lukasarchief : Urgentie-inventaris van het bouwkundig erfgoed van de Brusselse agglomeratie (opgemaakt door J. Apers, A. Hoppenbrouwers, J. Vandenbreeden), 1979, Gent.
- (8) Ibidem, pagina 209.
- (9) Resurgam, De Belgische wederopbouw, catalogus uitgegeven door het Gemeentekrediet naar aanleiding van een tentoonstelling over de Belgische wederopbouw na 1914 (27 maart tot 30 juni 1985) p. 196 e.v.

Prachtige halfverheven zeemeermin als gevelversiering aan het huis
"*La Sirène*" in de Duikerstraat nummer 36

VAN VAART TOT ZEEKANAAL

Wegens de toenemende uitbreiding van handel en nijverheid in de tweede helft van de 19e eeuw ijverde het Provinciaal Bestuur van Brabant, samen met de gemeentebesturen van Brussel en voorsteden, voor de uitbouw van een zeehaven in Brussel.

Door de afkondiging van de wet van 11 september 1895 werd de toestemming verleend tot het samenstellen van de "*Maatschappij van Kanaal en Haveninstelling van Brussel*". Deze werd opgericht op 13 juni 1896 als "*N.V. Zeekanaal en Haveninrichtingen van Brussel*".

Een kapitaal van 108.703.000 Fr., waarvan alleen de **overheid aandeelhouder** was (1), zou dienen voor :

- 1) De overname van de vaart.
- 2) Het omvormen van de bestaande vaart tot zeekanaal.
- 3) Het bouwen van dokken, kaaimuren, stapelplaatsen, kranen ...
- 4) De uitbating van het kanaal en de Brusselse zeehaven.

Vóór het uitbreken van de eerste wereldoorlog was het zeekanaal afgewerkt. Het tracé van dit kanaal kwam bijna volledig overeen met de oude vaart tot in Willebroek. Van hieruit richtte het zeekanaal zich verder noordwestwaarts tot in de buurt van Wintam, waar het uitmondde in de Rupel (2). Raadpleeg kaart I.

De totale lengte bedroeg 31,9 km., de breedte minstens 60 m. met een diepte van 6,5 m. Bij de doorvaart van de gemeenten, langsheen het kanaal, bedroeg de breedte toch nog 40 m..

De oude sassen waren vervangen door **twee nieuwe zeesluizen** : Kapelle-op-den-Bos en Willebroek. Ze hadden volgende bruikbare afmetingen : L. : 114 m., Br. : 15,75 m., D. : 6,5 m.. Het verval bedroeg voor elke sluis 4,5 m.. Dergelijke sluisen lieten toe dat schepen van 4.000 ton Brussel konden bereiken.

Naast deze sluisen werd een bijsluis aangelegd voor de binnenscheepvaart. L. : 67 m., Br. : 8,5 m., D. : 3 m..

Beide sluiscolken waren via een **aqueduct** verbonden. Alzo kon men bij het schutten of versluizen van schepen het verlies aan water beperken. In Wintam, bij de uitmonding in de Rupel, waar het schutten bij hoogwater, zonder merkelijk waterverlies, een vluggere doorvaart toeliet, werd er geen bijsluis aangelegd.

(1) Staat, Provincie Brabant, Stad Brussel en negen randgemeenten.

(2) Dit betekende nochtans niet dat de vroegere uitmonding in de Rupel in Klein-Willebroek verdween.

De sluis in Klein-Willebroek, aan de uitmonding van het behouden vak van de oude vaart in de Rupel, bleef evenwel bestaan als "*binnenvaartverbinding*" met de Nete, Leuvense vaart, Dijle en Zenne.

De eerste wereldoorlog bracht zware schade toe aan bruggen en kaaien. Na de oorlog zouden de herstellingen tot in 1922 duren. In dat jaar was het goederentransport over het kanaal reeds goed voor 2,4 miljoen ton. Het volume van bovengenoemd transport bleef gestadig stijgen; in 1939 : 3,6 miljoen ton.

Het débacle van mei 1940 was eveneens desastreus voor de zeekanaal-infrastructuur. Na de bevrijding werd het transport via het kanaal hersteld zodat men in 1949 reeds 5,8 miljoen ton zag passeren. Het hoogtepunt bedroeg in 1970 14,4 miljoen ton. Toch zou het transport een paar jaar nadien dalen tot 10 miljoen ton. De concurrentie vanwege het wegverkeer liet zich meer en meer voelen. **Dit concurrerend goederenvervoer was het gevolg van de verouderde sluizen.**

Een voorbeeld : de vaartijd van Wintam naar Brussel bedroeg minimum 10 uur. De gemiddelde wachttijden aan de sluizen bedroegen ca. 3 uur.

De N.V. Zeekanaal begreep (maar veel te laat), dat er moest ingegrepen worden. Een plan voor de gehele vernieuwing van de bestaande infrastructuur werd na heel wat "*gepalaber*" uitgedokterd.

Dit plan kon men eenvoudig tot drie fazen herleiden :

1ste faze : de aanleg van een nieuwe zeesluis in Zemst.

Deze vervangt de bouwvallige sluizen van Kapelle-op-den-Bos en Willebroek (ondertussen afgebroken);

Enkele nuttige afmetingen :

L. 204 m., Br. 25 m., Verval 9 m.

Deze werd in 1983 in werking gesteld.

2de faze : de doorvaart van Kapelle-op-den-Bos en Willebroek is verbreed.

Bovendien werden er **zwaikommen** uitgebouwd om grotere schepen probleemloos te laten wenden. Deze zijn reeds aangelegd aan de grens van Vilvoorde en Grimbergen aan het insteeddok, in Kapelle-op-den-Bos en Willebroek. Raadpleeg hiervoor kaart II.

3de faze :

De meest dure ... nog steeds niet afgewerkt, wegens gebrek aan nodige kredieten.

Tijdens deze faze zou men ter hoogte van de gemeente Ruisbroek een nieuwe vaargeul uitbaggeren, zodanig dat **het nieuwe kanaalvak** in de Schelde nabij Hingene zou uitmonden. Raadpleeg hiervoor nu kaart III.

Daartussen d.w.z. tussen Wintam en Hingene werd **een reuzensluis** voorzien. En die is er !!! Nuttige afmetingen : L. 210 m., Br. 25 m., D. 16 m. Maar het nieuwe kanaalvak en de uitmonding zijn tot nu toe nog niet volledig afgewerkt. Er is echter hoop !!!

Op de valreep van 1995 hield Eddy Baldewijns, Vlaams minister van Openbare werken, Vervoer en Ruimtelijke Ordening een toespraak ter gelegenheid van de inhuldiging van een nieuwe kaaimuur te Willebroek. Tot grote vreugde van de aanwezige prominenten kondigde hij daar aan dat "*het de bedoeling is en blijft de nieuwe sluis te Hingene, die inderdaad al te lang ongebruikt is blijven liggen, medio 1997 operationeel te maken en daarvoor de nodige middelen toe te kennen*". In één adem voegde hij daar aan toe dat ook geld was vrijgemaakt voor de aanleg van een eerste kaai voor zeeschepen tot 10.000 ton op het nieuwe kanaalvak voorbij de sluis. Alzo zou hierdoor de uitbouw van **de overslagfunctie** ondersteund worden. Bovendien zou er reeds sprake zijn van de inplanting van **een containerterminal** in het Willebroekse.

Heel waarschijnlijk zal het gerenoveerde zeekanaal vanaf het jaar 2000 nieuwe kansen bieden aan de transportbehoeften, hetzij via de **zeeschepen**, hetzij via **duwbakvaart**.

Alvorens af te ronden, nog vlug dit :

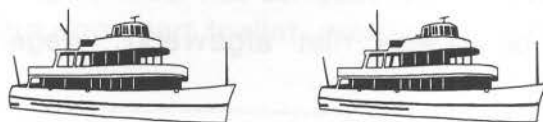
De Regionalisering van 8 augustus 1988 droeg de bevoegdheden met betrekking tot waterwegen, havens en haveninrichtingen over aan de gewesten. Het bovengenoemd zeekanaal behoorde vanaf die dag af tot de bevoegdheden van het **Brusselse-** en het **Vlaamse Gewest**.

Tussen beide gewesten werd een samenwerkingsakkoord afgesloten betreffende materies die betrekking hebben op de waterweg en de haven. Dit akkoord trad in werking op 1 januari 1992. Beide partijen hebben sedertdien alleen maar redenen tot voldoening gehad.

J. Vanden Wijngaert

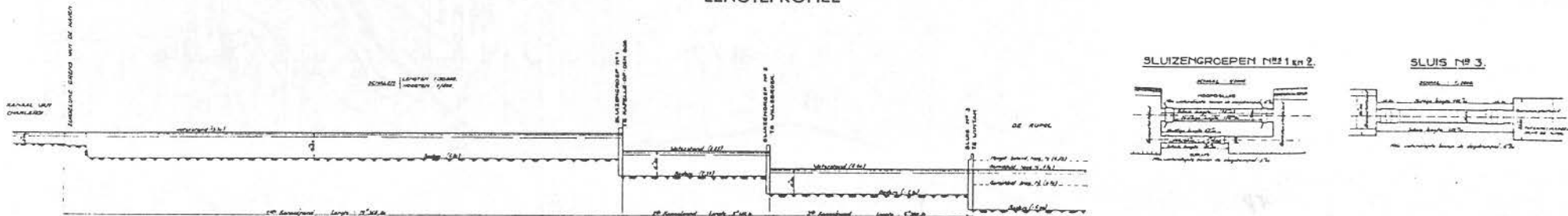
Bijlagen :

- Kaart I : Zeekanaal van Brussel tot Rupel
- Kaart II : Zeekanaal Brussel - Schelde
- Kaart III : Summier tracé van het nieuwe kanaaldok Ruisbroek - Hingene

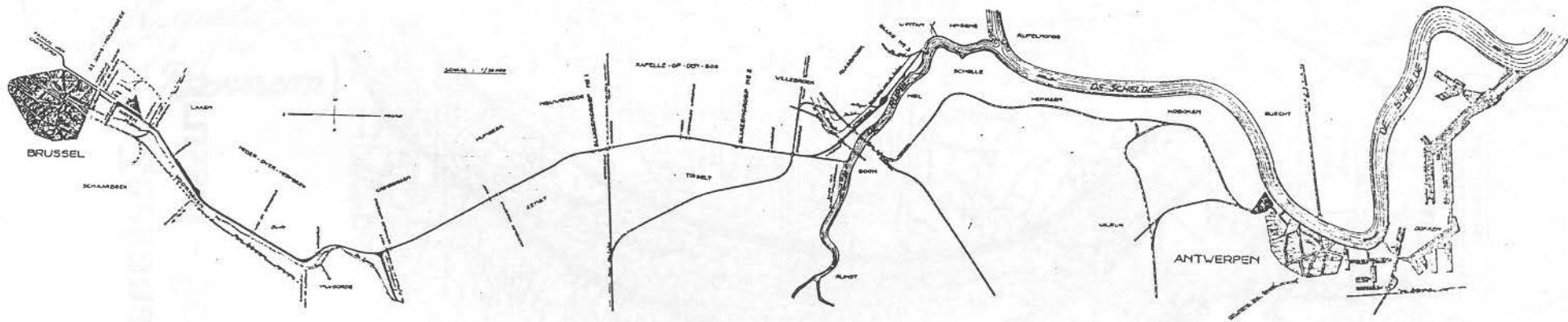

ZEEKANAAL VAN BRUSSEL TOT DE RUPEL

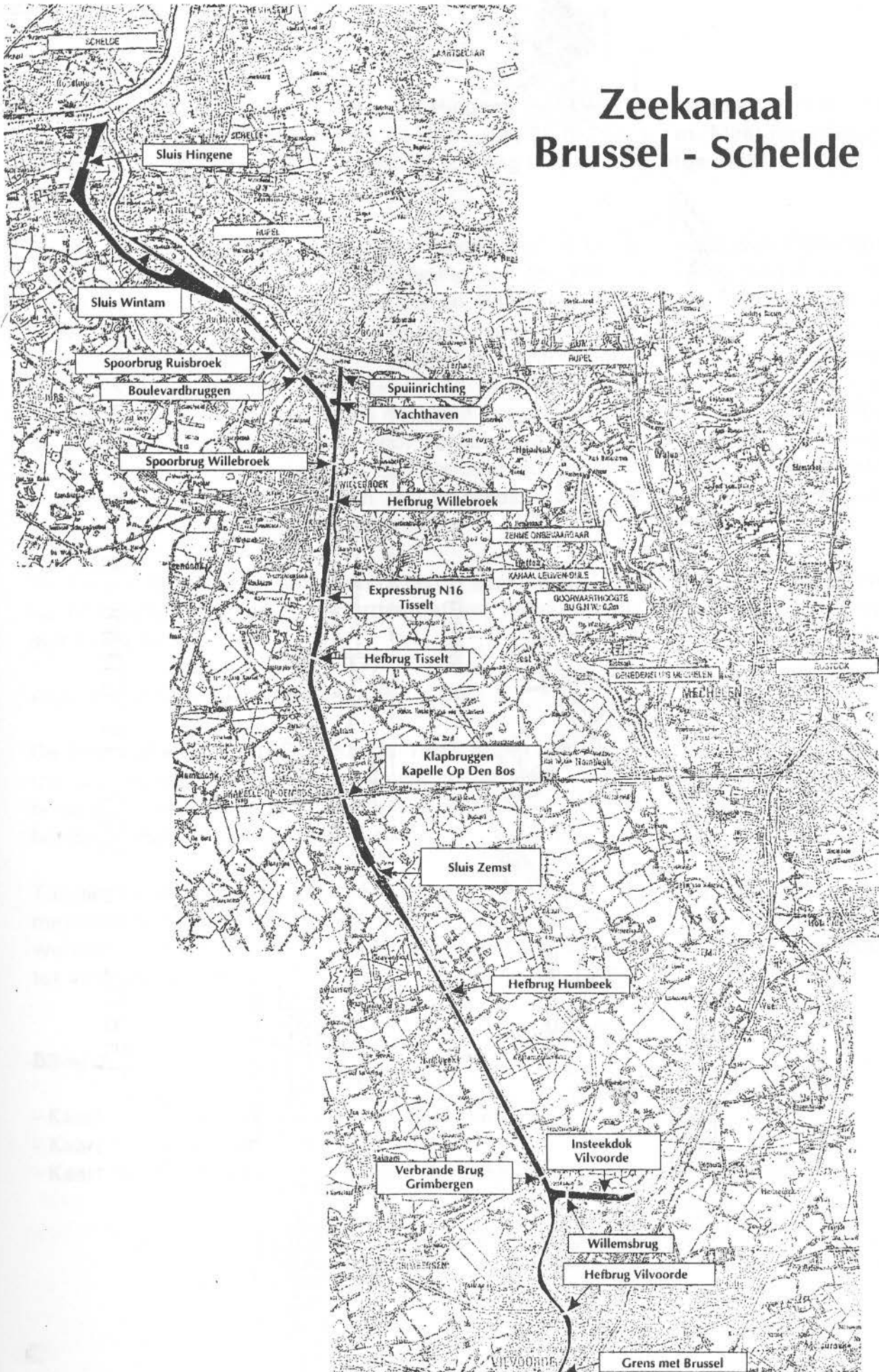
LENGTEPROFIEL

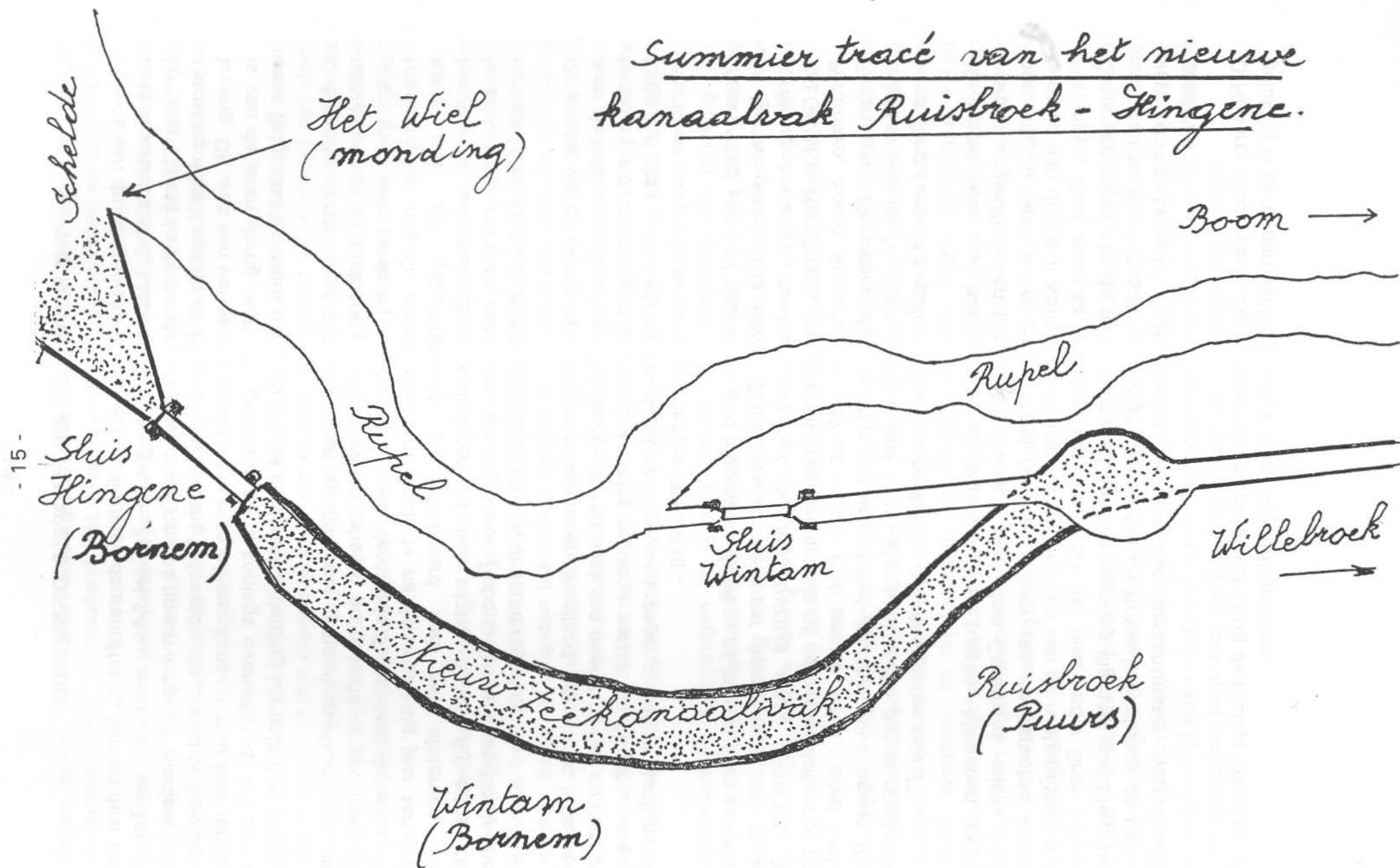
ALGEMEEN PLAN

Zeekanaal Brussel - Schelde

Summer tracé van het nieuwe kanaalvak Ruisbroek - Hingene.

THE NOTORIOUS KING LEOPOLD OF BELGIUM

Tijdens een druilerige vakantiedag een bibliotheek doorsnuffelen, hier en daar een boek doorbladerend, kan verrassingen geven. Zo viel "Aran men all" van Tom O Flaherty (1) mij in de handen. Mijn oog viel op het bovenvermelde zinsdeel "the notorious King Leopold of Belgium", de slecht befaamde, de beruchte Belgische koning. Dit was een verrassing omdat Aran men All een door en door lers verhaal is van de jaren dertig, wat een generatie na 's konings overlijden is. Wij zijn in onze Belgische literatuur niet gewoon dit predikaat bij koning Leopold II te lezen.

O Flaherty vertelt over zijn jeugdijaren op het zeer arme Araneiland vóór het uitbreken van Wereldoorlog I. Hij werd er geboren en groeide er op, maar als jonge man emigreerde hij van hieruit naar de Verenigde Staten van Amerika. Hij reisde nadien nog de wereld rond om tenslotte na éénnentwintig jaar terug te keren naar zijn geboortegrond. Geconfronteerd met het afsterven van familieleden en met de veranderingen op het eiland, kwam hij ertoe zijn levensverhaal neer te schrijven. De regisseur Robert Flaherty verfilmde het verhaal "Men of Aran" met financiële steun van de Ierse regering.

De auteur vertelt rustig over het harde leven op zijn eiland, soms met bitterheid over de landlords. Maar naar het einde van het boek toe neemt hij het op voor de Ierse vrijheidsstrijd tegen Engeland. In deze passage vertelt hij hoe hij, varende langs de Ierse kust, zich herinnert dat twintig jaar vroeger de Union Jack op de vuurtoren wapperde en nu de gestreepte Ierse vlag :

"Intervening years of (Irish) war and bloodshed. Millions of human lives sacrificed to human greed. The noble Casement, whose great heart went out to all suffering humanity, to the slaves of the NOTORIOUS KING LEOPOLD OF BELGIUM in the Congo, and the unfortunate chattels of rubber exploiters in the Putumayo, South America, as well as to the Irish people who chafed under British rule. Casement dies on the gallows, killed by the government that knighted him for his humanitarian work in the Congo. Did the British capitalists covet King Leopold's rubber ? Did they hanker for his slavegotten loot ?"

"Er liggen jaren van burgeroorlog en bloedvergieten tussen. Miljoenen levens werden opgeofferd aan menselijke hebzucht. De edele Casement, wiens grote hart uitging naar al wie leed, zowel naar de slaven van de beruchte koning Leopold van België in Kongo, de ongelukkige lijfeigenen van de rubberuitbaters in Putumayo, Zuid Amerika, als naar het Ierse volk dat leed onder Brits beheer. Casement stierf aan de galg, vermoord door de regering die hem geridderd had voor zijn humanitair werk in Kongo. Begeerden de Britse kapitalisten de rubber van koning Leopold ? Hunkerden zij naar zijn onrechtmatig weggehaalde goederen ?"

O Flaherty stopt hierna zijn overpeinzingen en wordt terug de rustige verteller, die gelukkig is te mogen aanlanden daar waar hij werd geboren.

Tegen welke historische achtergrond moeten wij dit predikaat "*notorious*" projecteren, rekening houdend met onze belangstelling voor **Laken** en Leopold II ?

O Flaherty was een jongeman toen de koning overleed. Zijn informatie heeft hij ingewonnen door de lectuur van Engels-Amerikaanse literatuur met haar eigen visie op de Kongoperiode van omstreeks de eeuwwisseling. De Engelse visie t.o.v. Leopold II was negatief.

De koning had een gebied willen verwerven, daar waar de grenzen vaag waren gestipuleerd, in het bronnengebied van de Nijl. Dat gebied werd echter ook door Frankrijk en Engeland begeerd. De koning zag af van zijn aanspraken en de Engelse regering stemde - (pas in 1894) - in met de erkenning van de nieuwe Onafhankelijke Kongostaat, waarin Leopold II tot soeverein was verklaard (1885) (2).

Om expedities te bekostigen had de vorst de inzameling van rubber en ivoor voor zichzelf gemonopoliseerd tegen de belangen in van private compagnieën en beloofde handelsvrijheid (3). Met lede ogen zag het buitenland hoe Leopold II winsten begon te oogsten (na 1895), gelden die hij gebruikte voor de verfraaiing van Brussel, Tervuren, Oostende en **Laken**. Ook hoe België een belangrijke plaats verworven had in het internationaal forum der grote mogendheden en contracten voor de Belgische industrie wist vast te leggen. Voorstellen om Kongo over te dragen aan de Belgische Staat werden afgewezen door de koning (1895; 1901).

Buitenlandse aanwezigen in Kongo eisten met aandrang de naleving der internationaal goedgekeurde reglementen ten aanzien van de behandeling van de autochtone bevolking (1890). Hierin was begrepen de afschaffing van winstmarges van de koning-koopman, wat de jaloezheid der grote mogendheden in de hand werkte. De slavernij in het Britse Rijk was al in 1833 afgeschaft.

De Engelse regering begon (1903) een protestactie tegen de wreedheden van de Leopoldiaanse administratie. Maar ook tegen de beperkingen van de vrijhandel in Kongo, waarmee de belangen van Engelse koloniale kapitalisten, die rubber en ivoor wensten te verhandelen, geschaad werden. Deze campagne kreeg weerklank in België bij zakenlui en parlementaire oppositie die openlijk begonnen te reageren tegen Leopold II. België werd internationaal in diskrediet gebracht en de economische belangengroepen vreesden dat Kongo voor hen zou kunnen verloren gaan.

Wegens de Engelse protestactie, door de Belgische overheid aangevoeld als een lastercampagne en later ook als dusdanig buiten de landsgrenzen erkend, werd een internationale onderzoekscommissie naar Kongo gezonden. Zij stelde onregelmatigheden vast, ook vanwege autochtone werkopzichters (4) en besloot dat Kongo het best door de Belgische Staat zou overgenomen worden.

Doel was de sociale toestanden te verbeteren en een internationale strijd om Kongo te vermijden. De overdracht gebeurde in 1908.

De groeiende internationale oppositie tegen de uitbuiting van de autochtone bevolking werd door Engeland geleid met o.a. het CASEMENT-report (met daarnaast nog andere verslagen) (5). Sir Roger David Casement (1864-1916), protestant, stond in Britse consulaire dienst (1898-1913), maar na zijn pensionering (1913) werd hij actief Iers nationalist. Na het uitbreken van Wereldoorlog I kwam hij in Duitsland terecht. In april 1916 werd hij door een Duitse duikboot in Ierland aan wal gezet. Hij zou getracht hebben wapens aan de Ierse kust te brengen om de Ieren te helpen een opstand tegen Engeland te organiseren. Dat was de Paasopstand. De Britse regering had kort voordien honderdduizenden vrouwen opgeëist voor landbouwwerk en had plannen om de dienstplicht in te voeren. Casement viel samen met andere leiders, in handen van de Engelsen, werd naar Londen gebracht en werd wegens hoogverraad opgehangen (3.8.1916). Zowel tijdens als na de oorlog verschenen verscheidene boeken over hem (6).

Auteur O Flaherty was een jongere tijdgenoot van Casement. Deze laatste kon weten wat in Kongo aan de hand was. Hij legde alle verantwoordelijkheid in handen van Leopold II. Casement was aldus dienstig aan de Engelse politieke visie en aan de belangen der Britse kapitalisten. Voor zijn "humanitair werk" aldaar - wat in feite zijn opzet was - maar met onrechtstreekse gevolgen voor de regering en kapitalisten werd hij in de adelstand verheven door de Britse regering. Als O Flaherty wat diplomatisch zijn vermoeden in vraagzinnen stelt, dan weten we nu dat het antwoord positief is en dat koning Leopold II voor Engeland een Afrikaanse doorn in het oog was.

Bibliografie

- (1) O Flaherty, Tom, Aran Men All. Dublin, At the sign of three candles, 1934.
- (2) Van der Essen, Kongo. Geschiedenis, in : Winkler Prins, Brussel, Elsevier, 1951. p. 268.
- (3) Luyckx, T., Politieke Geschiedenis van België, Antwerpen, Kluwer, 1985, p. 186.
- (4) Demey, J., Onze tijd in documenten, Lier, Van In, p. 260.
- (5) Witte, E., Politieke geschiedenis van België sinds 1930. Antwerpen, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, p. 154-157.
- (6) Winkler Prins, Casement, Antwerpen, Elsevier, 1949, p. 556.
Van Groenweghe, M., Rood Rubber, 1985, publiceerde het Casement report op p. 173- 181.

H. Verstraete.

LAKEN EN DE HERTOG VAN AUMALE

De Franse auteur Raymond Cazelles gaf in 1984 een studie uit over Henri d'Orléans, gekend als "*Le duc d'Aumale*" (*). Meerdere vermeldingen van de gemeentenaam "*Laken*" komen er in voor.

Welke waren die banden tussen de hertog en Laken ?

Henri d'Orléans was de vijfde zoon van koning Lodewijk-Filips (Louis-Philippe) van Frankrijk (1830-1848). Hij werd geboren in 1822 en overleed in 1897. Hij schreef historische werken, stichtte dagbladuitgaven, legde één van de mooiste bibliotheken van de wereld aan, verwierf een collectie schilderijen vergelijkbaar met die van de grote musea, werd net niet president van Frankrijk en werd tweemaal uit Frankrijk verbannen.

Hij was echter ook de geliefde broer van koningin Louise-Marie. Hij was 10 jaar toen zijn zus door haar huwelijk koningin der Belgen werd. Zij ging wonen in Brussel en verbleef meestal in Laken. Hun beider broer, de hertog van Nemours, was tot koning der Belgen verkozen geweest, maar kort daarna uitgesloten van de troon van België.

Kwam hij haar bezoeken, dan maakte hij van de gelegenheid gebruik om rond te reizen in België, waaraan hij als jonge knaap veel genoegen beleefde. Vanuit "*Laken*" kwam de druk om toch de humaniorastudies te beëindigen, waaraan hij voldeed. In de oorlog tegen de Bey van Algerije, die aan Frankrijk tenslotte een rijk wingewest heeft opgeleverd, maakte de nog jonge hertog zich verdienstelijk. Bij zijn triomfantelijke terugkeer werd hij opgewacht door zijn moeder, Louise-Marie en andere zussen. Zij waren hem per trein tegemoet gereisd. Alweer onder druk van Leopold I verzaakte hij aan een militaire carrière, maar aanvaardde een administratieve functie in Algerije.

Zodra hij de beslissing had genomen om met Caroline van Bourbon-Sicilië te huwen, meldt hij dit meteen aan zijn zus Louise-Marie, die opgetogen is over de keuze. Zij is aanwezig bij de officiële inschrijving in de burgerlijke stand in de Tuilerieën in Parijs.

Broer en zus blijven in briefwisseling met elkaar, waarin zij zich uitspreken over de politieke toestand.

Met de Februariomwenteling (1848), werd de gehele familie d'Orléans verbannen uit Frankrijk. Zij krijgt Claremont House van Leopold I ter beschikking. Broer Henri suggereert om naar de Verenigde Staten te emigreren, waartegen Louise-Marie zich hevig verzet.

De reeds zieke Louise-Marie kon niet aanwezig zijn op de begrafenis van haar vader in 1849. Een jaar later is de gehele familie d'Orléans in Laken voor haar begrafenis.

Zou hiermee de band met het Belgische Hof verbroken worden ?

Om in zijn onderhoud te voorzien, poogt le duc d'Aumale een dagblad uit te geven in Engeland, wat mislukt. Meer succes behaalt hij in België. Maar de hertog van Brabant, later Leopold II, zou graag de krant van zijn oom gebruiken om er eigen ideeën ten behoeve van de Belgische bevolking in te laten publiceren. Doch oom Henri weet de boot ver af te houden van de inmenging van Ministers of het Hof.

Als koning Leopold I overlijdt, komt schoonbroer Henri per boot en trein vanuit Engeland naar Laken voor de uitvaart. Ter gelegenheid daarvan komt hij in contact met het internationaal keizerlijk, koninklijk en prinselijk Europees gezelschap, bij wie hij prestige had verworven. Hij gaat de nieuwe koning Leopold II en echtgenote begroeten. Zal hij later om een of andere reden door België reizen, dan zal hij niet nalaten Laken aan te doen. De koning en de koningin wachten hem op aan de trein en bezoeken Brusselse musea of brengen hem meteen naar Laken.

Intussen kan de familie d'Orléans terug naar Frankrijk keren.

In 1884 wordt een groot feestelijk diner gegeven op het kasteel te Laken, waar Henri d'Orléans kennis maakt met Henry Stanley, uit Kongo teruggekeerd.

Opnieuw moet de familie Frankrijk verlaten (1886). De hertog vlucht doorheen de bossen naar de Belgische grens en spoort per trein naar Laken, waar hij gastvrij wordt opgevangen.

Als hij drie jaar later terug naar Frankrijk mag, komt Leopold II hem uitgeleide doen in Brussel.

Le duc d'Aumale vestigt zich op zijn kasteel te Chantilly, waar hij verder aan de uitbreiding van zijn schilderijencollectie werkt. Deze kunnen we heden ten dage aldaar bezoeken in het Musée de Chantilly.

In 1897 eindigt het bewogen leven van Louise-Marie's jongste broer.

Nog vele andere aspecten uit zijn leven belicht Cazelles in zijn studie, die aangenaam leest en die een fascinerende persoonlijkheid in het voetlicht stelt.

H. Verstraete

(*) Bron :

Cazelles, R. "*Le duc d'Aumale, prince aux dix visages*", Parijs, Ed. Tallandier, 1984.

EEN VERMAARDE LAKENSE JAZZVIRTUOOS JOHNNY DOVER

Op 29 mei 1929 werd in de Koningschapsstraat in Laken een zekere Georges Dover geboren die later onder de artiestennaam "*Johnny Dover*" een ruime bekendheid zou verwerven.

Het dient gezegd dat deze Lakenaar die hier opgroeide, onderwijs genoot en in onze gemeente jazzmuziek begon te spelen, zeker geen banaal leven geleid heeft !

Inderdaad, na het secundair onderwijs te hebben doorlopen aan het atheneum in de Maria-Christinastraat, leek het er op alsof de sporen van zijn levensweg reeds definitief uitgestippeld waren : het vak van juwelier onder de knie krijgen en dan, op zekere dag, de handel overnemen die door een familielid werd opgestart. Hij gaat in de leer bij twee welbekende goudsmeden die in Brussel bloeiende zaken deden : de firma's Leysen en Wolfers.

Aangetrokken tot de jazzmuziek die België bij de Bevrijding in 1944 overspoelde, wist hij zijn vader aan te sporen tot de aankoop van een tweedehandse klarinet. Het muziekinstrument werd aangekocht bij "*Automne*" langsheen de Boudewijnlaan. De verzamelaars van jazzplaten (33 en 78 toeren) herinneren zich ongetwijfeld de algemene faam die dit huis genoot tijdens de jaren 1950 - 1960.

Kort nadien, ter gelegenheid van een "*Engelse balavond*" werd hij opgemerkt door een zekere Paul Ledet die destijds het voorzitterschap waarnam van de Lakense sectie van de "*Hot Club de Belgique*". Johnny (Georges) werd onmiddellijk uitgenodigd om deel te nemen aan de heuglijke "*Jam-Sessions*" die plaats vonden in de feestzaal van het café "*Perle 28*" aan het Emile Bockstaelplein, alsook aan de "*Jazz-parties*" die voor het dansminnend publiek georganiseerd werden op zondagnamiddagen in het oude gemeentehuis.

In zijn aanvangsperiode werd Johnny Dover beïnvloed door Amerikaanse muzikanten zoals : de befaamde klarinetspeler Jimmy Giuffre, de vermaarde Buddy de Franco, doch vooral door een andere legendarische figuur, namelijk de grote saxofonist Stan Getz. Op twintigjarige leeftijd kocht Johnny zijn eerste tenorsaxofoon.

Opgeroepen in 1949, vervult hij zijn legerdienst en, hoe kan het anders, hem wordt een muzikale opdracht toevertrouwd ... al was het dan slechts om als trompetter de dagelijkse appéls te doen weerklinken binnen de kazernemuren !

Na afloop van zijn militaire dienst neemt hij deel aan de dansavonden verzorgd door het orkest "*Jump College*" dat optrad in het hotel Cosmopolite aan het Charles Rogierplein. Dit orkest mag beschouwd worden als de kweekschool van toekomstige kunstenaars zoals Johnny Hot, Paul Dubois, Roger Asselberghs en vele anderen.

Johnny Dover treedt ook op in de "*Rose Blanche*" in de Korte Beenhouwersstraat, een jazzmuziektempel die druk bezocht werd in de jaren 1950.

In 1955 wordt hij beroepsmuzikant en zal vanaf dit ogenblik met de beste Belgische "*jazzmen*" optreden : Janot Morales, Alex Scorier, Jacques Pelzer, Ernst van 't Hoff, enz.

Omstreeks deze periode ondergaat de jazzwereld een revolutionaire schokgolf, veroorzaakt door de overbekende baritonsaxofonist Gerry Mulligan. Deze jazzreus richt een kwartet op en laat zich slechts begeleiden door een trompetblazer, een bassist en een drummer. De traditionele pianobegeleiding wordt terzijde gelaten. Johnny Dover raakt door deze nieuwe stijl in vervoering en vanaf dit moment wordt de baritonsaxofoon zijn favoriete muziekinstrument.

Niettemin wordt in het begin van de jaren 1960 de muziekwereld door een diepgaande crisis getroffen met het gevolg dat Johnny zijn geliefde beroepsactiviteit moet opgeven. Ontmoedigd, maar met veel ijver gaat hij zich toeleggen op de fotografie. Na enkele jaren krijgt hij plots de gelegenheid om de draad met zijn "*oude liefde*" terug op te nemen. In 1963 treedt hij toe tot het BRT-orkest onder de leiding van Francis Bay. Nog vijf jaar later, in 1968, zal hij de wereld gaan rondreizen met de muzikale begeleidingsgroep van de zangeres Catherina Valente. Hij ontdekt de Sovjetunie, Zuid-Afrika, Zuid-Amerika en zoveel andere landen.

Terug in België vormt hij in 1976 een "*Big-Band*" ter omlijsting van een Internationaal Festival. In het mooie kader van de gotische zaal van het Brusselse Stadhuis brengt hij met deze formatie een terugblik op de evolutie van zestig jaar jazzmuziek ten gehore.

Tot besluit wordt opgemerkt dat Johnny Dover vermeld staat in "*Le Dictionnaire des Belges*" hetgeen hem ongetwijfeld tot grote eer strekt. De liefhebbers van het genre zullen met genoegen vernemen dat hij een "*compact-disc*" heeft uitgegeven onder de titel : "*Mainstream*".

Johnny Dover neemt nog altijd deel aan jaarlijkse lokale manifestaties zoals de Lakense "*Jazz Rallye*" en het "*Brosella-Festival*" in het Groentheater nabij het Atomium (Ossegempark).

LACA meent dat deze sympathieke Lakenaar een plaats verdient in het panopticum van bekende plaatselijke figuren waarop af en toe in onze "*Tijdingen*" de schijnwerpers gericht worden. Deze belangstelling spruit immers voort uit dankbaarheid voor de onvergetelijke momenten die hij ons deed beleven en voor zijn bijdrage tot de eervolle plaats die de Belgische Jazz vandaag op wereldvlak bekleedt.

Daniel Van Kriekinghe
Vertaling : L. Candau

LACA, OOG IN OOG MET DE HEILIGENBEEDEN AAN DE ONZE-LIEVE-VROUWEKERK VAN LAKEN

door Leon Candau (hagiografie) m.m.v. Joris Dillen (beeldhouwers)

TER INLEIDING

Geruime tijd reeds intrigeerden ons de heiligenbeelden, aangebracht aan het hoofdportaal van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Laken. De stijl van deze beelden valt op door hun pure en simpele lijnvormen, alsook door hun eenheid van conceptie. De monumentale langgerekte figuren lijken wel vergeestelijkt en schijnen elke lichaamsbeweging te mijden, gehuld als ze zijn in lange gewaden zonder markante plooval. Later toegevoegd als frontale decoratie van het kerkgebouw, contrasteren ze fel met de neogotische archivolten binnen de driedelige hoofdingang. Hiermede wordt het eclectisch karakter van deze kerk eens te meer beklemtoond.

Joris Dillen, die reeds heel wat kunstwerken behorend tot het plaatselijke patrimonium verhelderde in LACA Tijdingen, speurde naar biografische gegevens van de respectievelijke beeldhouwers. Hagiografische notities, legenden en regionale wetenswaardigheden omtrent de afgebeelde heiligen en tenslotte, de bijbehorende attributen die naar bijzondere episoden of naar wonderlijke gebeurtenissen tijdens hun leven verwijzen, werden bijengesprokkeld door Leon Candau.

Dit alles heeft voldoende materiaal opgeleverd om aan dit thema een bijzondere artikelenreeks te wijden die reeds in dit nummer ingeleid wordt.

Het is echter zinvol, ten behoeve van de lezer, enkele voorafgaande beschouwingen te wijden aan de bestaande literatuur ter zake, alsook aan de samenstelling en de voorstellingswijze van het gezamenlijk werk.

a) - De enige bruikbare gegevens over het onderwerp werden gepubliceerd in "*Brussel, trefpunt van Europa*" door Renaat Martens - 1975. Hij vermeldt wat volgt :

"Aan de voorkant van het portaal werden in 1951 een reeks beelden van heiligen, die tot de evangelisatie van de streek hebben bijgedragen, aangebracht. Het zijn van rechts naar links : St-Servaas (beeldhouwer De Wieme), St-Medardus (Marcel Rau), St-Norbertus (Geo Vandevoorde), St-Bonifacius (Fernand Wijnants), St-Willibrordus (Antoon Vriens), St-Goriks (Oscar Sinia), St-Vaast (Willy Kreitz), St-Aubertus (Geo Verbanck), St-Albertus van Leuven (Aebly), St-Eligius (Canneel), St-Amandus (Debonnaires) en St-Hubertus (Wansart)."

Over het jaartal tijdens hetwelk de beeldenreeks aangebracht werd (1951) bestaat enige twijfel. De enige nog levende beeldhouwer (Fernand Debonnaires) meent zich te herinneren dat het Ministerie van Cultuur de beelden bestelde tijdens of kort na de tweede wereldoorlog, om de kunstenaars financieel te helpen in die benarde jaren. Over de plaatsing verkeert hij echter in onwetendheid. Ook de kerkmeester vond hiervan geen sporen terug in de notulen van de kerkfabriek.

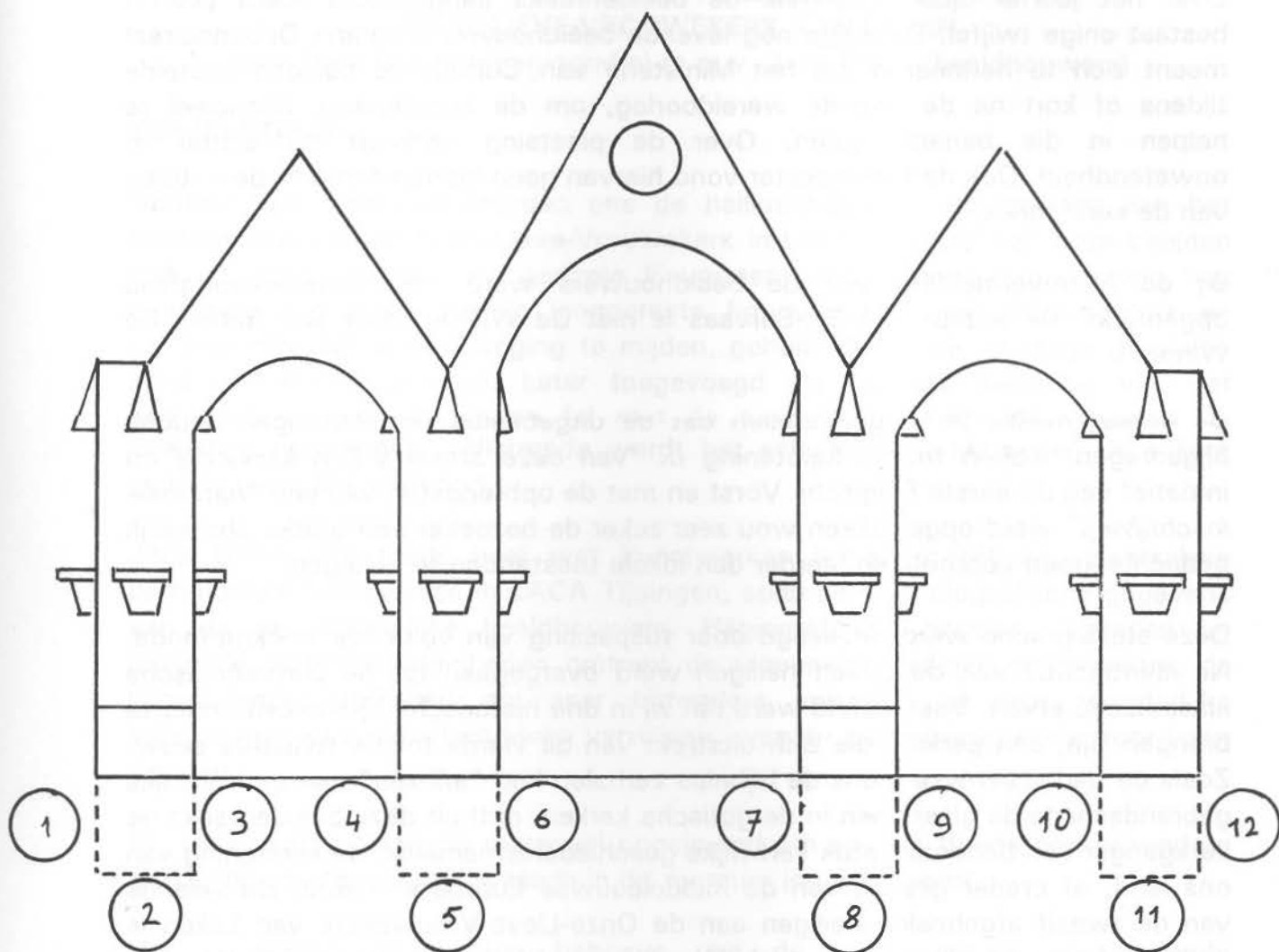
Bij de naamvermelding van de beeldhouwers werd een onnauwkeurigheid opgemerkt. De auteur van St.-Servaas is niet De Wieme maar wel Robert De Winne.

De auteur meent te mogen stellen dat de uitgebeelde portaalheiligen zouden bijgedragen hebben tot de kerstening ... "*van deze streek*". Een kerk, die op initiatief van de eerste Belgische Vorst en met de opbrengsten van een "*nationale inschrijving*" werd opgetrokken wou zeer zeker de bezoeker een breder christelijk gedachtengoed voorhouden, eerder dan lokale toestanden te huldigen.

Deze stellingname werd bevestigd door toepassing van volgende werkmethode. Na identificatie van de twaalf heiligen werd overgegaan tot de chronologische classificatie ervan. Vastgesteld werd dat zij in drie historische tijdvakken onder te brengen zijn, een periode die zich uitstrekt van de vierde tot de twaalfde eeuw. Zoals de middeleeuwse mens de bijbelse verhalen kon "*aflezen*" van de kleurrijke gebrandschilderde glasramen in de gotische kerken, onthult deze beeldenreeks de kerkganger een behoorlijk stuk kerkelijke geschiedenis namelijk, de kerstening van ons land, of breder gezien, van de middeleeuwse Europese ruimte. De selectie van de twaalf afgebeelde heiligen aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Laken is zeer goed uitgewogen vermits ze bij leven betrokken waren bij de wording van dit Europa, beïnvloed door "*de kracht van het geloof*". Het getal twaalf verwijst naar de apostelen die na Christus' hemelvaart in alle windrichtingen uitzwermden om tijdens hun bewogen tochten de Nieuwe Leer te verkondigen. Het zou ons, heemkundigen, een geruststelling zijn mochten we iets meer te weten komen over de opdrachtgevers van de beeldenreeks.

b) - In de artikelenreeks worden de heiligen eveneens in chronologische volgorde besproken, voorafgegaan door een beknopt historisch overzicht van het tijdvak waartoe ze behoren en de evolutie van de Westerse kerstening. De bespreking van elke figuur wordt afgerond met een biografische schets van de respectievelijke beeldhouwers.

Aan deze inleiding wordt een situatieplan van het hoofdportaal toegevoegd, opgesteld door ons actief lid Georges Vanden Bussche, opdat de lezer op het terrein de juiste plaats van de besproken beelden terug zou kunnen vinden.

1. Sint-Hubertus
2. Sint-Amandus
3. Sint-Eligius
4. Sint-Albertus
van Leuven
5. Sint-Aubertus
6. Sint-Vaast
7. Sint-Gorik(s)
8. Sint-Willibrordus
9. Sint-Bonifacius
10. Sint-Norbertus
11. Sint-Medardus
12. Sint-Servaas

Adolphe WANSART
Fernand DEBONNAIRES
Eugène CANNEEL
Albert AEBLY

Geo VERBANCK
Willy KREITZ
Oscar SINIA
Ant. VRIENS
Fernand WIJNANTS
Georges VANDEVOORDE
Marcel RAU
Robert DE WINNE

1. - BESPREKING VAN DE HEILIGENBEELDEN

A.- Eerste tijdvak : de Gallo-Romeinse periode (58 - 50 v. Chr. tot 400 n. Chr.)

Na de verovering van Gallië door Julius Cesar (58-50 v. Chr.) pasten de onderworpen volksstammen zich snel aan de nieuwe machthebbers aan (Pax Romana). Gedurende drie eeuwen werd een uitgebreid wegennet uitgebouwd. Deze infrastructuur bevorderde de handel en werkte de taalvermenging in de hand. Bovendien leidde de invoering van een gedegen administratieve onderbouw tot een feitelijke integratie van Romeinen en Galliërs.

In het begin van de eerste eeuw kreeg het Christendom vaste wortels in grote delen van Zuid-Europa en in de gebieden rond de Middellandse Zee ten gevolge van de zendingsreizen, uitgevoerd door apostel Paulus en de Kerkvaders die zijn sporen volgden, meer bepaald naar stedelijke entiteiten. Het nieuwe verkondigde geloof stuitte aanvankelijk op hevig verzet bij de Romeinse machthebbers. Christenen werden gedurende lange tijd op grote schaal vervolgd. Hieraan kwam echter een einde toen alle godsdiensten in het Romeinse Rijk dezelfde rechten kregen (Edict van Milaan 313). Door het Edict van keizer Theodosius werd het Christendom zelfs als staatsgodsdienst erkend (394).

In de loop van de vierde eeuw echter geraakte het Romeinse Rijk over zijn hoogtepunt heen. Opeenvolgende machtsbetwistingen verzwakten de keizerskroon. Doch daar bleef het niet bij. Weldra zou het grote imperium zich opsplitsen in een West- en Oostromeinse Rijk. Hoe evolueerde intussen het Christendom ?

Met vallen en opstaan hadden de kerkleiders zich aangepast aan de administratieve indeling van het Rijk en reeds eigen organisaties tot stand gebracht. Binnen deze organisaties hadden zij een innige verbinding kunnen verwezenlijken tussen de filosofie van de Oudheid en het nieuwe Christendom. Op deze wijze kon het Christendom de cultuur van de Oudheid redden en doorgeven. Een ganse schare van evangelisten doorkruisten het Rijk en drongen ook door bij de volksstammen buiten de limes (rijks grens), hetgeen soms aanleiding gaf tot grote interpretatieverschillen van de Christelijke leer (Arianisme).

Wegens het ontbreken van betrouwbare documenten blijft de evangelisatie-geschiedenis in een donkere nevel gehuld. Talrijke namen van missionarissen zijn bekend, doch hun levensschetsen en daden berusten op louter legendarische gronden. Pas in het midden van de vierde eeuw verscheen er in Tongeren (Civitas Tungrorum) een bisschopszetel met aan het hoofd Servatius.

Tongeren was dus de enige bisschopszetel in die tijd op het grondgebied van het huidige België. Een document uit 346 bevestigt evenwel ook het bestaan van een ander bisdom met hoofdplaats in Cambrai (Kamerijk), het gebied van de Nerviers. Grote delen van onze vroegere gewesten zullen later van dit bisdom afhangen.

SINT-SERVAAS (nr. 12 op het schema van de heiligenbeelden)

Er werd reeds ontzettend veel over St.-Servatius geschreven en gepubliceerd. Zelfs de ons welbekende Hendrik van Veldeke dichtte in 1176 een levensbeschrijving van deze heilige in de volkstaal van het Maasland. Doch met dit al weet de geschiedenis niet zo veel over deze geestelijke functionaris in de Nederlanden. Toch wordt hij algemeen als "*Europese figuur*" omschreven.

Hij was afkomstig uit Armenië, het Verre Oosten van de toen bekende wereld. Omstreeks 346 werd hij door St.-Athanasius genoemd in verband met de synode (kerkvergadering) van Sardica (343). Hij vervulde omstreeks 350 een zending naar Constantinopel en nam in 359 deel aan de synode van Rimini, waar hij een voortrekkersrol waarnam in de bestrijding van het Arianisme. (Een zekere Arius loochende in de vierde eeuw de goddelijkheid van Christus en deze lering vond toen een enorme aanhang). Nadien werd Servatius bisschop van Tongeren, of wellicht juist "*der*" Tongeren.

Deze schamele gegevens konden aangevuld worden met bronnen uit de Merovingse periode. Gregorius van Tours (+ 594) meldde dat Servatius niet in Tongeren maar wel in Maastricht begraven werd. Zijn bisschopszetel werd omstreeks 380 met ondergang bedreigd zodat hij deze naar Maastricht verplaatste. Kort nadien, op 13 mei 384, zo wordt algemeen aanvaard, overleed hij.

Talrijke legendarische feiten werden in de opeenvolgende vitae (levensbeschrijvingen) over St.-Servatius verspreid. Zo bijvoorbeeld werd zijn verwantschap met Christus aangetoond.

Feit is dat in de loop der tijden in het Rijn- en Maasland een geweldige Servaascultus tot stand kwam. Een prachtig schrijn werd omstreeks 1160 vervaardigd waarin zijn relieken werden geborgen. In voornoemde regio bestaan er 425 plaatsen waar deze heilige vereerd wordt en allerlei volksgebruiken ontstonden. Zo bijvoorbeeld gold St.-Servaasdag (13 mei) sedert de twaalfde eeuw als betaaldag voor o.a. de vereffening van de pachtgelden en dit tot aan de Franse overheersing, einde achttiende eeuw.

Deze verering breidde zich steeds verder uit. We herinneren aan de rijke cultus van St.-Servatius die de zeelieden van Bretagne er op nahouden onder de naam St.-Servan. Er zijn in Bretagne niet minder dan negen dorpen naar hem genoemd.

In ons land zijn er maar liefst drie en dertig parochiekerken aan St.-Servatius gewijd, waaronder twee in de onmiddellijke omgeving van Laken, namelijk Grimbergen en Wemmel. Dit gegeven wijst op een levendige verering van deze heilige in onze gewesten. In België kan men evenwel niet van een echte Servatiuscultus gewagen.

Boven het graf van St.-Servatius werd in Maastricht eerst een kapel en later een kerk gebouwd, een van de oudste in de Nederlanden. Aldaar is dan ook vrij snel een ongebreidelde cultus ontstaan, gevoed door het volksgeloof. Gedurende de middeleeuwen bekleedde deze lokaliteit een belangrijke plaats in de lijst der pelgrimsoorden. Gegrepen door een diepe geloofsovertuiging trokken talloze mensen uit alle maatschappelijke geledingen naar plaatsen waar heiligen op bijzondere wijze vereerd werden. (Jeruzalem, Rome en Santiago de Compostella waren de voornaamsten.) Er bestonden ook beroepspelgrims die de tochten aflegden in opdracht van derden en tegen betaling. Rechtbanken veroordeelden zware delinquenten tot het uitvoeren van een pelgrimstocht naar een of ander bedevaartsoord. Bestaand bronnenmateriaal uit de 15e eeuw getuigt dat de Raad van Brabant bepaalde lieden uit steden in de Zuidelijke Nederlanden verplichtte om een pelgrimage naar St.-Servaas in Maastricht te ondernemen. De stad Brussel komt ook voor op deze lijsten. Deze notulen vermelden ook nog dat zij, naast de betaling van een fikse boete, op de feestdag van de heilige Servatius (13 mei), blootshoofds moesten verschijnen in de kerk van Maastricht. Vóór het vertrek van de ommegang dienden zij, geknield in het priesterkoor, aan de deken en de kanunniken van het kapittel vergiffenis te vragen voor hun wandaden. Misschien waren er wel Lakenaars bij !

Dichter bij ons, in de gemeente Grimbergen wordt sinds de zeventiende eeuw - aldus oude archiefstukken - op zondag na 13 mei de St.-Servaasomwegang gehouden. J. Verbesselt stipt aan in "*Het parochiewezen in Brabant*", deel II, p. 251, dat de parochiekerk van Grimbergen zeker al sinds 1280 de naam van St.-Servatius draagt. Deze ommegang is een zeer oude traditie. Sedert onheuglijke tijden kwamen op het feest van de parochiepatroon honderden boeren met hun paarden rond de kerkhofmuur aan de kerk samen om de zegen af te smeken over hun vee en de akkers. De dieren zagen er feestelijk uit en waren met linten en bloemen getooid. Na het offeren van wat geld werd gezamenlijk een beeweg afgelegd door de akkers en door het dorp. Van de drie processies die daar jaarlijks gehouden werden kreeg de St.-Servaasprocessie de meeste aandacht. Wegens de algemene mentaliteitswijziging stierf de ommegang een stille dood in 1966. Deze belangrijke gebeurtenis werd in 1976 opnieuw ingevoerd en sedert 1982 werd de basis gelegd voor een ommegang waarin religieuze en historische aspecten duidelijker aanwezig zijn.

De parochies Grimbergen en Wemmel, samen met een aantal andere omliggende parochies, waren ooit in vroegere tijden afhankelijk van de kerk van Meise. Deze kerk mag beschouwd worden als de oudste in het voormalige Land van Grimbergen. Hier ligt waarschijnlijk de reden waarom beide parochies, met gemeenschappelijke grenzen, St.-Servatius als patroonheilige vereren.

Twee authentieke relikwieën van St.-Servatius worden in Grimbergen bewaard. De eerste relikwie is vervat in het grote beeld van de heilige. De tweede relikwie is een deel van het gebeente van zijn arm. Zij is vervat in een zilveren voorarm, een kunstwerk uit de zeventiende eeuw.

Nog een ander aspect van St.-Servatius dient hier belicht te worden, met name zijn bekendheid als "*ijsheilige*", samen met St.-Pancratius (12 mei) en St.-Bonifacius (14 mei). In een groot deel van West-Europa gold als "*boerenwijsheid*" dat de drie dagen in het midden van de maand mei zeer gevaarlijk konden zijn voor het kiemen van de gewassen. Men geloofde dat in deze periode de nachtvorst grote schade kon aanrichten. Het is dus niet verwonderlijk dat de meer "*volkse*" verering van St.-Servaas een veel wijdere verspreiding vond die zich uitstreckte van Scandinavië tot in Midden- en West Frankrijk en over grote gebieden in Duitsland, Zwitserland, ja zelfs tot in Tsjechoslowakije.

Enkele weerspreuken uit een zeer lange reeks :

- "*Vor Servatius kein kein Sommer bestehen, nach Servatius ist kein Frost zu sehen*".
- "*Saint Georges est un mauvais garçon, mais Saint Servais est encore plus mauvais*".

In het dorp Wemmel en omgeving werden de eerste veertien dagen van mei wel eens "*de koude dagen van St.-Servaas*" genoemd.

Sluiten we af met de vermelding van de attributen, of karakteristieke kentekens, die de beeldhouwer De Winne aan de iconografische afbeelding van het St.-Servatiusbeeld aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Laken heeft toegevoegd.

De heilige is voorgesteld met bisschopskleed, mijter en kromstaf. De linkerhand omklemt een sleutel, verwijzend naar de legende als zou St.-Petrus hem vanuit de hemel een sleutel overhandigd hebben. (Het is een verzinnebeelding van zijn voorsprekerschap bij God.) Aan de voeten werd een miniatuurkerk en een draak toegevoegd. Het eerste object verwijst naar de stichting van een bisschopszetel (Tongeren). Het tweede naar zijn strijd tegen het wangelooft (arianisme).

In de religieuze iconografie zijn trouwens meerdere heiligen met een draak afgebeeld, verwijzend naar hun strijd tegen afvalligheid of verloochening. Zij worden met de benaming "*drakenstekers*" of "*drakendoders*" aangeduid.

Leon Candau

Devotieboekje en -prentjes van Sint-Servatius in Grimbergen en Wemmel.

De beeldhouwer van Sint-Servaas in Laken

Robert De Winne (*)

(Mechelen 22.1.1893 - Liedekerke 3.1.1983)

Robert (officieel Renatus Jozef Elisa **Robert**) De Winne studeerde aan de Academie van Mechelen en aan de Nationale School voor Bouwkunde en Sierkunsten (Terkamerenabdij) bij Oscar Jespers.

Zacht expressionistische beeldhouwer.

Hij verkocht meerdere werken aan de **Belgische Staat** :

- Vrouwentorso (hout).
- Hoofd van Jonge vrouw (terracotta).
- Hilda (eik).
- Leon Zougen (brons).
- Zittend naakt vrouwentorso (terracotta).
- Ontwerp voor de medaille voor de dramatische kunsten (gips).

Van hem werden opgenomen in tentoonstellingen van het Stedelijk Openluchtmuseum voor beeldhouwkunst **Middelheim in Antwerpen** :

- in 1952 : Schroom (gips).
- in 1955 : Jeugd (gips).

De gemeente **Jette** bezit meerdere werken van hem (in de abtswoning van de abdij van Dieleghem) :

- vier beelden van naakte vrouwen (gips).
 - een vrouwentorso (steen).
 - een naakte vrouw (brons).
- en een vierhonderdtal schilderijen.

Robert De Winne wordt in Arto vermeld (**).

(*) De fototheek van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium geeft verkeerdelijk Deminne op. Renaat Martens is ook verkeerd in de "*Gids voor Brussel*" (Brussel, 1954). Hij schrijft het beeld toe aan ene De Wieme.

(**) In de huidige artikelenreeks worden de biografische woordenboeken en naslagwerken verkort als volgt vermeld :

Arto : Geïllustreerd Biografisch Woordenboek der Kunstenaars in België na 1830, Brussel, 1990.

Bénézit : Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs de tous les temps et de tous les pays, Parijs, heruitgave 1976.

P. Legrain : Le dictionnaire des Belges, Brussel, 1981.

Joris Dillen

(wordt vervolgd)

Werk van Emile Vermeersch

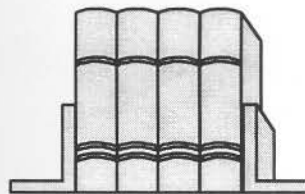
Leopold II - laan en
het voormalige Kursaal in
Oostende (circa 1923) privé collectie
(foto R. Demarcq)

Jeugd (één van de vier leeftijden)
Gemeentehuis van Laken
(foto W. Van Bamis)

 INHOUD

	pag.
1. - Ten Geleide (L. Candau)	
1. Beschermde monumenten in Laken	1
2. Campagne voor het behoud en de bestemming van de site Thurn en Tassis	2 - 3
3. De Libertijnse Roos - een origineel project	3
2. - In Memoriam Jozef Coolsaet	4
3. - Twee broers met kunstwerken in Laken (Emile (kunstschilder) en Jérôme (architect) Vermeersch) (J. Dillen)	5 - 9
4. - Van vaart tot zeekanaal (J. Vanden Wijngaert)	10 - 15
5. - The notorious King Leopold of Belgium (H. Verstraete)	16 - 18
6. - Laken en de hertog van Aumale (H. Verstraete)	19 - 20
7. - Een vermaarde Lakense jazzvirtuoos - Johnny Dover (D. Van Krieking - Vertaling L. Candau)	21 - 23
8. - LACA, oog in oog met de heiligenbeelden van de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Laken (L. Candau - J. Dillen)	24 - 32

**De Redactie wenst
aan de leden
Gelukking en Voorspoedig Nieuwjaar
en prettige feesten**

